

Xiisadda Siyaasadeed iyo xasaasiyadaha ka dhashay Dhismaha Galmudug-ta Cusub:

Xaggee wax ka khadameen maxaase hadda xal ah?

W/Q Bashir Maxemed Xuseen

11dii Luulyo, 2015

Hordhac

Tan iyo markii uu bilowday shirka maamul u samaynta gobollada dhexe, gaar ahaan wixii ka dambeeyey dayrtii ama dhammaadkii 2013kii, waxaa soo shaac-baxayey khilaafyo cusub oo siyaasadeed oo hareereeyey qorshihii geedi-socodka maamul usamaynta Gobollada Dhexe. Khilaafyadaas qaar waxay u dhexeeyeen dhinacyadii kala duwanaa ee maamulka ku dhisanayey (ama loo dhisayey), qaarna waxay u dhexeeyeen mabaadii'da (ama mabaadii' la'aanta) lagu salaynayey dhismaha maamulka cusub iyo maamullada la dariska ah, sida Puntland. Labada nooc ee khilaafba waxaa la dhihi karaa Dawladda Federaalka Soomaaliya (DFS) ayaa ahayd dhufsane-yaraha ka dhexeeyaa labada iyo weliba "isir weynaha ay wadaagaan" haddii luuqadda xisaabta lagu cabbiro.

DFS ayaa
cayaaraysay
siyaasad dad badan
jaahwareerisay,
gaar ahaan marka
xagga sharciga iyo
Dastuurka Kumeel-
gaarka (KMG) ee
dalka u yaal laga
eego iyo weliba
dhawrkii af ee kala
duwanaa ee ay kula
kala hadlaysay
Cadaado,

Dhuusamarreeb iyo Garowe, oo la dhihi karo waxay ku suntantahay oraahdii soo caan baxday xilligii dagaalladii sokeeye ee Muqdisho ee "Calina gar leh Caydiidna gar leh". Carrabka dalabta leh ee DFS wuxuu daweeeyaa ha joogtee, waxaa la dhihi karaa waxaa ka dhalan kara, haddana ifafaaleheedii muuqdaa haddaan dadka mandaqaddu caqli ku maarayn, colaad ka dhex curata dad ilaa hadda nabad iyo wanaag ku wada noolaa, iyadoo aysanna jirin wax la taabankaro oo aan ka ahyn siyaasad la qalloociyey oo dadka iska horkeenaysa.

Dibuheshiisiin qabyo ah iyo hay'adhihi Qaranka oo aan la dhisin

25 sano oo dagaal ahli ah kaddib dadkii qabaa'ilka u dagaallamay iyagoo aan si dhab ah u heshiin, islamarkaasna si buuxda iskaga shaafin wixii dhacay, heer Gobol ama heer Qaran, way adagtahay in la yiraahdo "hilbaha inoo qaybiya" ama aynu maamul wadaagno. Sababta ugu weynna waxaa weeye waxaa meesha ka maqan is-aamminaad dhab ah oo buuxda. Sideedabana waxa ay Dawladnimada Soomaalidu la hanaqaadi la'dahay oo fadhiidka u tahay waxaa weeye in mar kasta laga wada hadlo see xukunka loo qaybsadaa ama yaa madax noqonaya iyadoo aan si buuxda looga heshiin dagaalladii sokeeye iyo gabood-falkii ay keeneen. Siyaasiyiinta sidaas u dhaqmaya oo Soomaali oo dhan isugu jira ma danaynayaan baa la dhihi karaa danta ummadda iyo in xal waara la helo.

Dhanka kale, DFS waxay ku fashilantay (ama iska indhasaabtay) inay meel-mariso waqtigii loobaahnaa ama ay wax tari karayeen oo ay dhisto hay'adhihi Federaalka ee dibuheshiisiinta heer Qaran ambaqaadi lahaa, Hay'adahaasi oo ay ka mid yihiin, Guddigii dib u eegidda Dastuurka, Maxkamaddii Dastuuriga ahayd, Guddiga Xallinta xudduudaha Gobollada.

Waxa markaasi inoo caddaanaysa in lagu turaanturroonayo hannaanka ceeriin ee dibuheshiisiinta iyo dhisidda maamul goboleedyada qabyada ah, iyadoo aan gunta si fiican loogu adkayn ee si qar-qarsi-lakac ah loo abbaarayo.

Tani waxay ka dhigantahay in faraska hortiisa la dhigo gaarigii uu jiidi lahaa (*putting the cart before the horse*) oo deedna maanta oo dhan jeedal lagu wado faras aan dhaqaaqi Karin (*beating dead horse*).

Maamulka Cusub ee G/Dhexe: Hiiraan mise Woqooyiga Mudug?

Dhab ahaan taariikhda dadaallada la doonayey in maamul loogu sameeyo gobollada dhexe way ka fac weyntahay shirka Cadaado ee dhawaan lasoo gaba-gabeeyey, waxayna bilaabantay xilli sii horreeyey oo muddo dheeri imminka kasoo wareegtag. Waxay ahayd arrin la wada rabey oo Soomaalida oo dhami taageersantahay in gobollada dhexe maamul loo sameeyo, si ay ula jaanqaadaan maamullada horey u jirey. Laakiin, waxaa dad badani illowsanyihin, qaarna kalana is illowsiyyaan, in fikradda maamulka la rabay in loo sameeyo Gobollada Dhexe ay asalkii hore ahayd laba gobol iyo bar (2.5) kana koobnayd¹:

1. Koofurta Mudug (0.5 gobol) oo markaas Galmudug-tii hore maamulaysay – marka laga reebo Xarardheere oo Alshabaab haysatay islamarkaasna ay dhinaceeda ka

¹ Dhab ahaantii muddo dhan ayaa jirtay oo iyana la waday fikrad ah in Shabeellada Dhexe lagu daro

- sheeganaysay koox la baxday Xarardheere State iyo Hobyo oo ay Ximan iyo Xeeb isku maandhaafsanaayeen Galmudug cidda maamulaysa);
2. Galgaduud (1 gobol) oo ASWJ oo dhawr garab ah, Ximan iyo xeeb iyo DFS oo Guddoomiye Gobol soo magacaabi jirtey ay xukumi jireen – marka laga tago Alshabaab oo qaybo gobolka ka mid ah xukuntay (sida Ceelbuur), iyo
 3. Hiiraan (1 gobol) oo DFS ay maamulaysay ama Guddoomiye Gobol usoo magacaabaysay, inkastoo qaybo ka mid ah bulshada reer Hiiraan u arkaysay Guddoomiyaha Gobolka laga soo magacaabayo Muqdisho, faragalin ay DFS Gobolka ku hayso. Sidoo kale degmooyinka Hiiraan qaar waxaa ka talinayey Alshabaab.

Fikraddaas ka koobnayd laba gobol iyo barka - marka laga tago maamullada yar-yar kala maamulay iyo kuwo iyana hoos ka guuxayey sida Gal-Hiiraan²- inkastoo ay in door ah socotay shirar badanna la isugu yimi waxaa ilaa bilowgiiba ka caga-jiidayey markii dambana si kama dambays ah u diiday odayasha reer Hiiraan³.

Sidoo kale, qaar ka mid ah siyaasiyiinta reer Hiiraan ayaa diiday inay Gobollada Dhexe oo ay juqraafi ahaan Hiiraan ka mid tahay maamul la wadaagaan. 2013-kii Guddoomiyaha Gobolka Hiiraan Faarax Cabdi Laqanyo, ayaa ka mid ahaa siyaasiyiintii qorshahaas ka hor timid waxaa laga soo tebiyey: “*Marka hore erayan ah gobollada dhexe waa mid Iska Joqoraafi ah, laakiin annaga siyaasad ahaa wax lagu magacaabo gobollada dhexe oo aan aqoosannahay ma jiro, kaliya waxaan og-nahay in ay jiraan gobollada Shabeellaha dhexe, Shabeellada sare, Hiiraan, Galguduud Mudug, sidaa daraadeed gobolladii ku hishiya in ay maamul ay ku mideysan yihii sameystaan waa arrin gaar ah, laakiin waxaan leenahay ma aqbaleyno in wax aan sharci aheyn laga wada hadllo, Hiiraan Waa Hiiraan cid ay Af kula midoobeyhana ma jirto, anniga ayaana hadda ku hadllaya magaca gobolka Hiiraan*⁴”.

Sababo (siyaasadeed iyo bulsho oo) dhawr ah baa jirey oo reer Hiiraan u diideen inay qayb ka noqdaan maaulka Gobollada Dhexe, laakiin sababta ugu weyn ee inta badan reer Hiiraan u cuskadeen inay fikraddaan dayriyaan, waxay ahayd arrimo salka ku haya colaadihii sokeeye ee dalka ka dhacay bilowgii sagaashanaadkii. Gaar ahaan, waxay reer Hiiraan ku dooddeen inaan:

- a. Si buuxda looga heshiin la iskana shaafiyin colaadihii sokeeye aysanna sahlanayn in si indha la'aan ah wax la isugu darsado, iyadoo aan wixii hore dadka deriska ah u dhexmaray wax la isaga ogaan la iskana shaafin;
- b. Reer Hiiraan waxay aad uga boodeen oo uga biyo-diideen inay gaar ahaan wax ku darsadaan maamul uu horboodayo ama uu kusoo bixi karey musharraxna u yahay General Cabdi Qaybdiid⁵, oo la sheego inuu ka mid ahaa hoggaamiyayaashii

² <http://dayniilecom.com/March2013/24March25.htm>

³ Halkan ka eeg diidmadii odayasha dhaqanka Hiiraan

http://www.hiiraan.com/news/2014/jan/wararka_maanta26-45074.htm

⁴ Halkaan ka eeg hadalka Laqanyo <http://www.soomaaliewyn.net/guddoomiyaha-maamulka-gobolka-hiiraan-oo-si-weyn-ugu-soo-hor-jeestay-dhismaha-maamul-lagu-magacaabo-gal-hiiraan/>

⁵ Qaybdiid marna ma qarsan illaa bilowgiiba inuu doonayo inuu isagu madax ka noqdo maamulka mustaqbalka ee Gobollada Dhexe isagoo ku dooday inuu madax u ahaa maamulka Galmudug oo ugu faca weynaa Gobollada Dhexe.

dagaalladii ahliga ahaa ee ka dhacay Soomaaliya gaar ahaan Gobollada dhexe (labada darafba: koofurta iyo woqooyiga Gobollada Dhexe);

- c. Han siyaasadeed oo qaybo reer Hiiraan ka mid ah ku fekereyeen oo kusalaysan in Hiiraan loo aqoonsado inuu hal gobol ka weynyahay, maaddaama uu ka dambeeyo 8dii Gobol ee xukuumaddii militariga ka hor dalka ka jirey oo loo oggolaado inay keligood maamul goboleed noqdaan.

Sidaas ayay Hiiraan uga leexatay ama uga hartay maamulkii Gobollada Dhexe. Haddaba qorshihii ay ku hungowday Hiiraan ayaa deedna loo soo weeciyey xagga Woqooyiga Mudug oo ka mid ah Puntland oo ah maamul goboleed jirey 17 sano. Markay jiritaanka Puntland ee ka horreeyey qorshaha Gobollada Dhexe kasoo harto, weliba waxaa jira labo (2) farqi oo waaweyn oo u dhexeeya Hiiraan iyo Woqooyiga Mudug marka laga hadlayo kan ay u sahlantahay ka mid ahaanshaha maamulka Gobollada dhexe:

1. Marka arrinta laga soo fiiriyo dhinaca woqooyiga mudug, iyadoo maanka lagu hayo inaan weli si buuxda looga soo doogsan ama looga heshiin dagaalkii sokeeye, Hiiraan iyo Koofurta Mudug dagaalkii sokeeye dhinac bay uga soo wada jeedeen Woqooyiga Mudug oo labadu waxay ka wada tirsanaayeen ururkii United Somali Congress (USC) oo ay Mudug ku dagaallameen SSDF/SNDU.
2. Degmo ka mid ah Hiiraan (Matabaan) ayaa dadka u dhashay marna beel ahaan marna siyaasad ahaanba (tusaale ahaan ASWJ) uga qayb-galeen shirka Cadaado taasoo 100% reer Hiiraan u dhawayn karta kamid-noqoshada maamulka Gobollada Dhexe marka la bar-bar dhigo Woqooyiga Mudug. Saas oo ay tahay Hiiraan kuma jirto Maamulka cusub ee Galmudug II.

Sidaad darteed waxay woqooyiga Mudug isweydiinayaan, mar haddaan si buuxda weli dibu heshiisiin buuxdaa dalka uga dhicin, islamarkaasna Hiiraan iyo Koofurta Mudug oo isla USC ahaa ay kala shakiyen oo aanay wax isku darsanayn, maxaa annaga oo aan cidiba baarlammaanka maamulka cusub noogu jirin xuduudihiisa nalooku darsaday? Saw faduul iyo in fidno laga shaqeeyo maaha? Marka khilaafaad la xallinayo islamarkaasna daacad laga yahay in xal la helo waxaa lama huraan ah in dhinacyada arrintu dhextaal midba dhinaca kale uu ugu yaraan isku dayo inuu fahmo wax uu tabanayo iyo sida uu wax u arko. Way kasii fiicantahay, waana tan xal caaddil ah lagu gaaro, in la isu garaabo. Runtii waxaa la dhihi karaa si kastoo dhib u dhixmasto shacabka iyo xitaa qabaa'ilkii waa isu garaabaan marar badan laakiin waxaa la la'yahay siyaasiyiin Soomaaliyeed oo isu garaaba halka mid waliba qumba caddihiisa lig-ligga haysto. Reer Puntland iyo Soomaalida kalaba way la gudboontahay inay dadka Gobollada Dhexe iyagana loo garaabo oo la fahmo ciriirriga xagga sharciga/dastuurka ah oo arrintaan la galay xal cid walba u qalmana la isla raadiyo (qaybta ugu dambaysa qoraalka ayaan ku tilmaamay waxyaalaha aan xal ku meel gaar ah u arko).

Fad ama ha fadin iyo dhaxalka dagaalladii sokeeye

General Qaybdiid kaliya durba isma soo sharixin iyadooba aan wada hadalladii si fiican u bilaaban, ee wuxuu ololihiisa ku laray luqad hanjabaadi ku dheehantahay ama laga dhadhansanayo. Wuxuu ku khudbeeyey, kaddib markuu DFS is-afgarad Muqdisho kula

gaaray shir aan maamulladii Gobollada Dhexe ka jirey qaarkood cidi ka joogin sidan Ximan iyo Xeeb, hadal caan baxay oo ah “fad ama ha fadin waa lagu fadsiin”.

Markii hadalkan la dhuuxo qiimayn dhab ahna lagu sameeyo madasha uu Jeneraalku kaga tiraabay iyo xilliga uu ku beegay waxaa la dhihi karaa hadalka marklaas wuxuu ula jeeday maamulladii yar-yaraa ee jihooinka badnaa ee xilligaas (xagaagii 2014) ka jirey mandaqaddaas taasoo sidoo kale laga dareemi karay jawaabtii maailn kadib uuka bixiyey maamulka ximan iyo xeeb⁶⁷. Laakiin hanjabaaddii Jeneraalku dhegaha dad badan bay soo jiidataay oo wixii markaas ka horreeyey wanaag mooyee in shar badan uga yimaaddo maamul u samaynta Gobollada Dhexe aan filayn sida reer Puntland. Soomaalidu waxay tiraahdaa “wanaa meel dheer buu ku dhacaa dhagaxna meel dhow”. Gaar ahaan Woqooyiga Mudug arrintaani xasaasiyad gaar ah ayay ku dhalisay. Soomaalidu guud ahaan haddii ay rabto inay ka samatabaxdo dhibaatada jirta laba arrimoodba way la gudboonyihiin a) in dadkii horboodayey dagaalladii ahligu ay saaxadda siyaasadda iyo masiirkka ummadda iskaga dhex-baxaan; b) in sideedaba laga fogaado erayada colaadda iyo cagajuglaynta xambaarsan ee ay ka midyahihiin “fad ama ha fadin waa lagu fadsiin”.

Casharrada ugu muhiimsan ee laga bartay 40 sano oo qalalaase siyaasadeed, xukun boob, xatooyo dadweyne iyo dagaal sokeeye waxaa ka mid ah in aan dadka Soomaalida lagu qasbi Karin waxaysan rabin ama raalli ka ahayn. Waxaa kaloo laga bartay in aan la meel marin karin wax meel cidla ah ama qol madaw lagu dhoodhoobay iyadoo dadkii ay arrintu masiirkooda iyo mustaqballooda khusaysay ama aan lagala tashan ama dad aan matalin oo wax “moral authority” iyo “legitimacy” ah aan wadan inta baqshiish la siiyo la yiraahdo kuwanaa dadweynaha matala. Laakiin khatar weyn oo dad badan dhayalsanayaan ama aan macquul la ahayn xilligan asii meesha ku jirtaa waxaa weeye inay jiraan “burjuwaasiyad”ama “elite” dhawr nooc isugu jira (siyaasiyiin, dagaal-oogayaal, ganacsato xaaraan ku naax ah, burcad noocyoo badan) oo mararka qaarkood is-huwan oo doonaysa dalku inuu weligiiba sidaas ku jiro waayo sidaas (status quo) ayay iyaga ugu badisaa.

Cadaado: ninba dhan u badi

Maamul ay dhistaan Gobollada Dhexe baahi ayaa loo qabay waana loo qabaa waxaase la dhihi karaa waa laga majara habaabiyeey waddadii saxda ahayd sida ay sheegeen qaar badan oo ka mid ah wufuudii ka qayb gashay shirka. Kaliya ma aha dareenka dhiillo ee Puntland uu dastuurka maamulka cusub ee Cadaado looga dhawaaqay ka dhaliyey markay Woqooyiga Mudug ku darsadeen inuu maamulka cusub ka mid yahay ee waxaa laga dhoregsanyahay in beelihi (sida Sade) iyo maamulladii (sida Ximan iyo Xeeb iyo ASWJ) maamulka Gobollada dhexe bud-dhigga u ahaa ay iskaga baxeen kaddib markay ku cawdeen in DFS ay majara-

⁶ https://www.youtube.com/watch?v=Vxk4D08gr_s

⁷ <http://allgalgaduud.com/2014/07/qaybdiid-howshu-waa-fad-ama-ha-fadin/>

habaabisey⁸. Sidoo kale waxaa dhaliil weyn usoo jeediyey maamulka cusub wixii kasoo baxayna in badan diiday (sida wixii nabadda Mudug ka jirta wax u dhimaya) duqeyda iyo waxgaradka⁹ Koofurta Mudug (Galmudug I). Qaybihii saluugay shirkii Cadaado qolo (ASWJ) maamul cusub ayay Dhuusamarreeb kaga dhawaaqday qolya kalana waxay ku hanjabeen inay dhulka qaybta ay ka degaan ay ka samaysanayaan maamul u gaar ah. Maxaa shirkha loo majara habaabiyyey yaase majarahabaabiyyey? Marka la lafa-guro sida wax u dhaceen dibna loo jalleeco dhabihii la soo maray oo Cadaado lagu yimid dadkii qaybta ka ahaana hadalkooda la dhuuxo, waxaa soo baxaysa in illaa bilowgiiba DFS ay iyadu qorshe cad wadatay oo doonaysay inay shukaanta u qabato mashruucan si maxsuul ay iyadu rabtay uga soo baxo xitaa haddii aan dadka mandaqaddu ku qanacsanayn. Taas bedelkeeda, kaalinta DFS waxay ahayd inay dadka mandaqadda dega u fududayso siday danohooda uga tashan lahaayeen iyagoo aan waxba loo yeerin. Waxay kaloo u egtahay in shirkha Cadaado tiraba ka saddex (3) qolo ay riixayeen aakhirkiina ay masuuliyadda majara-habaabinta qaybsanayaan inkastoo la kala badsaday qolabana dano ka duwan qolada kale ay ka lahayd oo ujeeddooyinkoodu aanay aad isu waafaqsanayn, sida:

1. **DFS** oo madaxdeedu ay u egtahay inay rabeen inay hal dhagax 3 shimbirood isku-mar ku dilaan/dishaan:
 - a. inay yiraahdaan maamul-goboleedyadii waa dhisnay oo waddadii waxa loogu yeero higsiga 2016 waa ku taagannahy inkastoo aan tayada maxsuulka iyo weliba waxa ka falmi kara xil weyn la iska saarin mar hadday tooda ka dhex arkaan;
 - b. inay ka shaqeeyaan sidii ay ku xagal-daacin lahaayeen geddi-socodka federaaliisim-ka Soomaaliya oo aysan fikrad ahaan la dhacsanayn oo ay ka door-bidayaan Dawlad Dhexe oo iyadu talada heer walba goysa (inkastoo dawladda noocaas ahi halis ugu jirto in lagu takri falo dadkana lagu dhibaateeyo sidii taariikhda laga bartay) dabadeedna doonayaan inay ku doodaan “sawtaan idin lahayn federaaliism Soomaaliya kama shaqayn karo”. Si taas loo gaaro waxaa manjaha iyo madaxa si khiyaali ah oo sahlan la isugu suray Puntland iyo Gobollada dhexe oo aan awal wax dhib ah ka dhaxayn xilligaan-na isqaadi karin ama is-qaadan karin marka xaqiqada laga hadlayo inta dibuheshiisiinta dalka si dhab ah loo galayo loogana gun gaarayo;
 - c. inay raggooda meesha geystaan oo ay horjoogayaal u ahaadaan si deedna 2016-ka haddii doorasha macmal ah la galo (oo laga yaabo mid ka mid ah qaaciidooyinka la keenayaa inay noqoto in maaul-goboleedyadu saamayn weyn ku yeeshaan cidda Muqdisho loo dirayo haddaysanba iyagu magacaabin) ay markaas asxaabtoodu Gobolladaas ka timaaddo oo kasoo gasho Dawladda Dhexe ee Federaalka;
2. Qoloda labaad ee shirkha Cadaado caawinayey waa **Beesha Caalamka** (BC) oo iyagana lagu jaahwareeray siday wax u rabaan oo Garoowe iyo Gobollada Dhexe midba markiisa gar baad leediihin dhegta ugu sheegayey bilow ilaa dhammaad.

⁸ <http://bulshonews.com/2015/05/beesha-sade-oo-sheegtag-in-ay-shirkii-cadaado-ka-socdo-isaga-baxday-daawo/>
⁹ <http://puntlandi.com/waxgaradka-koonfurta-gaalkacyo-xasan-sheekh-ayaa-masuul-ka-ah-in-galmudug-sheegato-burtinle-waana-kasoo-horjeednaa-arintaas/>

Hadday tan dambe iskaga mid yihii BC & DFS, waxay ku kala duwanyihiin ujeeddada kama dambaystaa oo ay BC ka leedahay oo ah inay deeq-bixiyaasha iyo Dawladihii ay matalayeen madaxdooda u tabiyaan farriintii dhegahoodu sugaysay oo ah “horumar baa laga gaaray arrimaha Soomaaliya” haba yaraadee; waayo dhab ahaantii BC-ku dhanna waa ku daashay qaska aan dhammaanayn ee Soomaaliya dhanna waaku dawakhday (kuma darayo dalalka dariska ah) deedna waxay doonayaan in mar uun ay meel ku ogadaan ama kaga haraan oo ay cufta dhigaan iskana dhaadhiciyaan wax uun horumar ah baad ku tillabsateen. Dhanka kale, su'aal ayaa ka taagan in markay kasoo harto war saxaafadeedyada aan wax badan lagu oran/qorin ay dhab ka tahay BC ama xitaa ay isku aragti ka yihii maxsuulka. Waxaa tusaale u ah in xubnaha IGAD (oo isku dhuub-daraysa ama dhab ahaanba ka mid ah BC walow ay ahaan lahayd inaan labada isku kefad la saarin ee mid walba miisaankiisa loo tixgaliyo) ay ku kala duwanyihiin wax badan oo kasocda Soomaaliya oo uu ku jiro mashruuca maamul u samaynta Gobollada Dhexe iyagoo mar walba ka eegaya danohooda gaarka ah oo iyaguna markooda aan isku dhan u jeedin. Intaas BC waxaa usoo raaci kara, fikrad ama “theory” oranaya “*state building is a messy process per definition*” ama dib-u-dhisika dal burburay maaha wax sahlan oo la saadaalin karo oo deedna Soomaaliya looga faa'iidayasanayo tijaabo caalami ah oo dal burburay oo dib loo dhisayo oo bal hadda la eego waxa kasoo baxa, qaabka maxsuulkaas lagu gaaro iyo waxa caalamku ka baran karo.

3. Qolodaa saddexaad ee shukaanta wax uga hayey shirkaas, dheefta iyo dhibta uu keenana wax laga saarayo, waa siyaasiyiintii horboodayey beelaha iyo maamullada degaannada doonayey inay maamul samaystaan oo iyaga ay wax kasta kala weyntahay inay madax noqdaan haddii la rabo haba lagu muransanaado madaxnimadooda iyo waxa ay madaxda u yihinba e (mar uun madaxweyne i dhaha). Dabcan waxaa in badan warbaahintu tebisay Soomaaliduna iska qiyaasaysaa in musharraxiinta kala duwan ay kala wateen ama xambaarsanaayeen madaxdda sare ee DFS iyo qaar ka mid ah waddamada Soomaaliya jaarka la ah (BC?). Deedna waxay u egtahay tartan ujeeddo badan ah inuu meesha ka dhacay laakiin markii siirigii dhacay qoloba dhan u orodday: beelihii degaanka oo saluugay, maamulladii shirka ka baxay iyo BC, DFS iyo maamulka cusub Galmudug II iyo raggi kusoo baxay (say rabaan hakusoo baxeene) oo guul weyn sheegtay. Waxaa intaas u dheer siyaasiyiintan ay inta badan yihin kuwo aan ku noolayn Gobollada Dhexe dadka halkaas degganna xaaladhooda wax badan kala socon ee ay Xamar kasoo raadsadeen sallaan ama jaran-jaro ay cagta saaraan si ay baritaar ugu noqoto damac ay ka qabaan inay mar kale mustaqbal ka jagooyin sare ka qabtaan Dawladda Qaranka oo qaarkood horey ugu fashilmay ama, haddaysan kusoo bixin iyagu, ay 2016ka hiil iyo cudud siyaasadeed uga keenaan Gobollada Dhexe saaxiibbadooda siyaasadda ee ay ka mid yihii Madaxda Qaranka. Waxaa tilmaan cad u ah Madaxweynaha hadda Cadaado lagu doortay oo awalna diyaarad ku yimid inuu markii la caleema saaarayba Xamar diyaarad u raacay bal inuu degaannada mandaqadda booqdo iska daaye.

Deedna arrintu waxay u egtahay arrintii ninkii curyaanka ahaa ee orodka 100m ka qaybgalay ee markii hore loo orday gadaal u gurguurtay oo yiri “ninba dhan u badi”. Si kastabase, waxaa muuqata in DFS ugu yaraan si ku meel gaar ah ugu guulaysatay ujeeddooyinkeedii siyaasadeed intoodii badnayd. Dhanka kale, waxaa la dhihi karraa waxaa fursad qaali ah ka luntay oo meesha ku hungoobay dadkii maamulka loo dhisayey oo waqtii dheer ka dhur

sugayey, dariskooda Puntland oo xasarad siyaasadeed oo aan loo baahnayn la dhex dhigay, geeddi-socodkii nabadda guud iyo dib-u-dhiska Soomaaliya iyo intii caawinaysay Soomaalida sida BC inteeda daacadda ka ah arrimaha Soomaalida.

Arrintu ma ku qabso ku qadi mayside baa?

Way u egtahay. Galmudug-ta cusubi uma sheegan woqooyiga Mudug inay xukumaan ama wax ka manaafacaadsadaan, ee waxaa arrintan la gashay ciriiri xagga sharciga ah (kaddib markii Hiiraan diidday) waayo? dastuurka DFS ayaa qoraya in laba gobol oo dhammaystirani ugu yaraan noqon karaan maamul goboleed. Arrintu mar haddaysan waqtigan si dhab ah u hirgali karin, waxay noqonaysaa ku qabso ku qadi mayside. Halkan “ku qadi maysid” micneheedu maaha in maamulka cusubi waax ama qayb ka helayo woqooyiga Mudug siyaasad (xukun) ahaan ama dhul/dad/dhaqaale ahaan. Macneheedu waxaa weeye inay magaca Gobolka Mudug oo dhan sheegtaan si DFS iyo baarlamaankeedu ay qil sharci ah ugu raadiyaan in si ku meel-gaar ah loogu oggolaado maamulka cusub martabad ama meekhaan maamul goboleed oo ay miiska kula fariisan karaan maamul-goboleedyadii ka horreeyey ee PL, JL, SW, iwm.

Maxay Galmudug II ka dheefi karaan istraatijiyyadda ah “ku qabso ku qadi mayside” ama “difaaca ugu wanaagsani waa weerar” – si loo difaaco “sharciga” hal gobol iyo bar (1.5) marka laga eego xagga dastuurka KMG, meelna la iska dhigo maamulka ay ASWJ kaga dhawaaqday Dhuusamarreeb iyo Qabaa’ilka yiri maamul noo gaar ah baan samaysanaynaa? Waxay u egtahay labo (2) arrimood oo midna waqtiga dhow la xiriirto midina waqtiga dhexe ama dheer:

1. Waqtiga dhow: in DFS u aqoonsato maamul-goboleed ku-meel-gaar ah oo ay asxaabtooda miiska lasoo fariistaan, gadaal waxay ka noqotaba. Labada (DFS & Galmudug II) marka la isu fiiriyo waxaan la dhihi karaa, waxaa ka indha-adag islamarkaasna wajigabaxa ugu weyn haystaa DFS oo xaalkeedu u eyyahay lugta jecli legga/laabta jecli ama beerka jecli xayrta jecli halkii ay ahayd:
 - a. inay sharciga iyo dastuurka dalka u yaal ee KMG ah ilaalso;
 - b. inay kala hagto maamul-goboleedyada dalka, fududayso dib-u-heshiisiin buuxda kana hortagto khilaafaadyo cusub iyadoo dhix-dhexaadnimu muujinaysa;
2. Waqtiga dhexe ama dheer: in turubka dib loo baandheeyo oo dastuurka dib loo eego waxna laga bedelo haddii laga fursanwaayo. Waxaa deedna qodobkan dambe ka falmi

kara arrimo cusub oo xaqiqada iyo weliba baahiyaha xilligan taagani keeni karto oo ay ka midtahay;

- a. In la isla oggolaado in tusaale ahaan hal gobo iyo bar (1.5) ama xitaa hal (1) gobol ay noqon karaan maamul goboleed xubin ka noqon kara DFS;
- b. In khariiradda Gobollada iyo degmooyinka dalka dib loo eego oo dadku siday isu aamminayaan waqtigan ama wax isugu darsan karaan loo oggolaado oo deedna Gobollo hadda halka (1) Gobol ah (tusaale ahaan mid ka mid ah 18kii Gobo lee 1991kii jirey) la isla oggolaado in degmooyinkoodu kala raaci karaan (ama xitaa qayb degmooyinka ka mid ah) maamul-gobolleedyada cusub ee samaysmaya. Arrintaan dambe oo laga yaabo in dadka qaar la yaabo waxay dhaantaa in dadka iyo dalku colaaad qabiil dib ugu noqdaan (markay ugu darantahay) oo la isku dayo in laga dhabeeyo “fad ama ha fadin waa lagu fadsiin” ama, haddii kale, ay abuurto jawi cusub oo cakiran oo la kala shakiyo (markay ugu roontahay) taasoo ka hor imaanaysa in Soomaalidu horey u tallaabsato oo aakhirtu usoo jeesato horumarinta dalkeeda; waxay kaloo dhaantaa in waqtii kale oo aad u badan Soomaalida iyo dib-u-yagleelidda dawladnimadeeda uu kaga lumo kala shaki cusub iyo xarig-jiid aan dhammaan oo dibudhaca dhaqan-dhaqaale iyo siyaasadeed ee soo jireenka ah dhidibada usii aasta Soomaalidana aanay silica ka bixin iyadoo manjaha iyo madaxa iswada haysata.

Xaqa Gobollada Dhexe u leeyihiin inay maamul samaystaan

Dadka dega Gobollad Dhexe waxay xaq u leeyihiin inay maamul matala samaystaan sida ay xaqa ugu leeyihiin Gobollada kale ee maamulka samaystay ama kuwa samaysan doona si ay uga baxaan dibu-dhaca siyaasadeed iyo dhaqaale doorkoodana uga ciyaaran qaybta kaga aaddan dib-u-dhisika iyo horumarka dalka. Laakiin waxaa habboon inay dhistaan maamul aan dhib cusub kala dhex dhigayn dadka iyo dariska. Wixii xal la moodaa waa inaysan dhalin cillad ka weyn tii la xallinayey. Haddii aan la is yeel-yeelahayn oo dhabta laga wada hadlayo si aan dadka Soomaalida oo dhibku daashaday waqtii kale looga sii lumin, Jirriiban waxaa laga xukumayaa Dhuusamarreeb waxay la mid tahay Guriceel ha laga xukumo Garowe wax maslaxad ahna cidna uguma jirto aan ka ahayn intii rabta in Soomaalidu dhibkaan kusii jiraan. Maaangal ma aha ugu yaraan maanta mustaqbalkuse yeelkiis markii xilligeeda la gaaro dadweynaha Soomaaliyeed ay taladeedu ka go’daana ay sidaas dan moodaan.

Dhanka kalana, Gobollada Dhexe waa inay helaan maamul dadka dhisanyaa u dhanyihiin danta loo dhisayana ay ugu horrayso daryeelidda danaha mandaqaddaas ku dhaqan.

PL xudduudeedu ma Guriceel baa?

Madaxweynaha Puntland Gaas ma uusan fasirin hadalkiisa balse isagoo dastuurka Cadaado lagu sameeyey ka jawaabaya ayuu wuxuu sheegtag in haddii dhab loo xisaabtamo xudduudda Puntland noqonayso ilaa Guraceel. Wuxuu doona ha uga jeedo Gaas, laakiin sida aanay suuragal xilligan ku ahayn in xudduudda maamulka Gobollada Dhexe ama Gal mudug II ay u noqoto Burtinle (Nugaal) ayaan cidina u qaadan karin ama loo meel marin karin in Puntland xuduuddeedu noqoto Guraceel (Galgaduud). Waxaa muuqata in siyaasiyiintu ay ku wada hadlayaan luuqad aan wax garnaqsi iyo garawshiiyo ah ka muuqan oo u eg “geedkaad gaartid

miro ka guro” iyadoo xaqiigada indhaha laga lalinayo. Sida Kaftan-dhabbla siyaasadeed uu Jeneraal Qaybdiid uga qalloocday ayay u egtahay in Mudane Gaas-na uu hadalkaas ku margaday.

Inkastoo shacabka mandaqadda ku dhaqan, gaar ahaan reer Mudug, aad mooddid inay barteen luuqadda siyaasadda ma dhalayska ah ama dhalanteedka ah ee aan waxba kasoo naaso-caddaanayn oo gooddigu ka midyahay, haddana lama dhayalsan karo waxa ka falmi kara jawigaan cusub ee cakiran oo waxaa ku filan shil yar oo awal si deggan looga xaali lahaa in uu u ekaado ama loo qaato bilowgii qorshe duullaan oo ka weyn sida ay isugu hanjabeen siyaasiyiintu (fad ama ha fadin ee waa inoo Burtinle iyo mayee aalla tahay waa inoo Guraceel!). Soomaaliya waa meel siyaasiyiinta (iyo horjoogayaasha qabaa’ilka qaarkood) iska caadysteen inay hadalkay dhahaan wixii ka falma aanay masuuliyaddiisa qaadan ama wax laga weydiin. Waa arrimaha Caymiska qabiilku dabbiro oo siyaasiyiintu ay mar kasta ku xisaabtamaan; qabiilkaasoo laba dooraaleba ah kan dhibtu soo gaarayso laakiin aan weli fahmin inuusan dagaal siyaasi wato gelin.

Gebo-geboiyo gunaanad: Maxaa xal noqon kara?

In wax colaad iyo kala-shaki cusub keenaya ama xitaa aan cidina meel marin Karin dadka lagu wareeriyo oo waqtiga looga lumiyo iyadoo dano dhaw oo siyaasadeed (shaqsi, kox, iwm.) laga leeyahay waxaa ka wanaagsan in xal dhab ah oo Soomaalidu leedahay cid kastana u cuntama oo laga wada maqsuud yahay la raadiyo. Si taas loo gaaro, dhawrka talo ee hoose ayaan deedna ku soo gaba-gabaynayaa qoraalkan si xal loo raadsho, horay loogu socdo dalka iyo dadkana loo nabdeeyo horumarna loogu horkaco si ay u higsadaan ummadaha asaagooda ah intii iyaga la isku mashquulin lahaa.

- Dedejinta dhismaha hay’adaha Qaranka:** Waa in si deg-dega loo soo dhisaa hay’ado Qaran oo tayo leh (oo tusaale ahaan dhex-dhexaada laguna wada qanacsanyahay) kuwaasoo la’antood aan jahowareerka jira laga baxayn. Markii dsatuerka KMG la hindisayey arrimahaan iyo kuwa la midka ah ama lama sii saadaalin karin (dabcan meel dadka arrimahani khuseeyaan ka fog ayaana lagu qoray dastuurka) ama waqtii lagu hubiyo lama hayn¹⁰. Haddaba waxay ahayd masuuliyadda DFS in guddigii dib u eegista dastuurka kowdiiba la sameeyo, si xal loogu helo arrimahan iyo mashaakilka dastuuriga ah ee la midka ah. Sidoo kale waxaa weli meesha ka maqan Maxkamaddii dastuuriga, oo iyana aan la samayn. Taasi oo dhalinaysa dal iyo dad dacalka iswadahaysta, oo aan wax u garnaqa la hayn. Waana mid la dhihi karo ama loo qaadan karo in sidaas ay madaxda DFS ugu talogaleen, si tooda ay uga natooxsadaan waayo 4 sano kaddib ma jirto wax mar-marsiiyo ah oo macquul ah oo ay DFS u hayso daahidda ama laalidda hay’adihii Qaranka ee hawlahaan kala hagi lahaa. Inkastoo ay si weyn usoo daaheen, ku dhawaaqiddii dhawayd ee guddiga dib u eegidda dastuurka iyo guddiga doorashooyinka waa arrin yididiilo leh, hase yeeshee waa in laga fogaado inaan lagu turunturroon oo wixii lasoo marayna wax laga barto ayna noqdaan guddiyada Qaranku, kuwo lagu wada

¹⁰ Waa cillad kale oo weyn in maaddaama aan Soomaalidu isku fillayn oo ay marti uga tahay BC-ka maalgelinta xallinta khilaadkooda in markii la yiraahdo hawl muhiima oo culus ha la guda-galaba (sida dastuurka ama dibuheshiisiinta) BC-ku waran dadka dabada kaga qabato si loo dedejiyo hawsha oo kharashka loo yareeyo. In badan taas waxaa ka falma maxsuul ceeriin ama qabyo ah.

kalsoonyahay si deedna wixii ay jideeyaan la aqbalayo sidaasna ay ku fulayaan. Sidoo kale, shirka la sheegay in bishan Maamul Goboleedyada iyo DFS isugu imanayaan waa fursad u baahan inaan la dayicin;

2. **Dib u eegidda shuruucda dalka:** Ugu horrayn, shuruucda dalka u taal ee uu ugu horreeyo dastuurka KMG ee DFS waa inay yihiin (ama laga dhigaa) kuwa u adeegaya danta dadka iyo dalka, oo xal u heli kara mushkiladaha jira ama soo jireenka ah. Shuruucda dalku waa inaysan noqon kuwo iyagu caqabado hor leh abuura. Waa inaysan noqon kuwo dadka “dabra” oo ku qasba waxaan macquul ahayn oo aan la meel-marin karin khilaaf cusubna abuuri kara. Dastuurka KMG waa in dib loo eegaa haddii laga maarmi waayo lana waafajiyaa sida danta iyo maslaxadda caamka ah ee ummaddu ku jirto. Dabcan waa in tan lafteeda la isla ogolaado;
3. In loogu naseexeyo hadday diidaanna lagu khasbo dadkii hoggaaminayey dagaalladii sokeeye oo weli doonaya inay dalka horboodaan inay siyaasadda ka fariistaan, waayo? dad badan oo Soomaali ah ayaa muuqooda iyo maqaalkoodaba ka dhex arki karaya wixii dhacay oo aan weli si buuxda looga heshiin la isagana shaafiyin. Arrintani qolo ama gobol gaar uma khusayso ee waa cid kasta oo astaamaha sare leh haybtay rabaan ha yeeshene;
4. **Dib u eegidda khariiradda gobollada dalka haddii laga fursanwaayo:** khariiradda Gobollada ee maanta jirta awalba Dawlad Soomaaliyeed ayaa samaysay iyadoo weliba aan dadweyneheeda kala tashan. Haddii maanta ummadda Soomaaliyeed maslaxad u aragto islaamarkaasna lagaga baaqsankaro colaad sokeeye oo cusub, iyadoo aan cidna si gaar ah loogu dulmiyayn, waxaan isleeyahay waa arrin tixgalinteeda mudan in dib loo eego khariiradda hadda jirta oo haddii dan la moodo lana isku raaco mid cusub la sameeyo gaar ahaan meelaha xal kale loo waayo (haddii dadka dhulkaas degaa sidaas doortaan). Marna tan yaan lagu qaldin arrimo u eg kala goo-goynta dalka ee arrintu waa “dib-u-habaynta dalka” oo dani keentay si caqabadaha jira iyo ismari-waaga ama middi-middi-ku-taagga looga gudbo. Dad baa isweydiin kara arrintani ma federalism qabyaaladaysan ayay sharciyasnaysaa khariiradda cusub haddiiba ay timaado? Sidaan u arko jawaabtu waa maya saddex (3) sababood awgood:
 - a. arrinta khariiradda cusubi waxaa laga yaabaa inaanay waddanka oo dhan saamayn ee meelo xaddidan oo kaliya ay lama huraan noqoto si looga gudbo caqabadaha jira looguna fara-bannaanado dib-u-heshiisiin dhab ah, dib-u-dhiska dalka iyo Soomaali aan iyadu mar kasta isku mashquulsanayn adduunkiina sidaas kaga hartay;
 - b. way u ekaan kartaa (waqtiga dhaw) meelo xaddidan oo dalka ka mid ah federalism qabiilaysan laakiin arrintan waa mid laga gudbi karo marka la taabba-geliyo lana dhamaystiro dibuheshiisiin waafiya oo dalka oo dhan ka taabba gasha;
 - c. Gobollo waxaa jira dad isku qabiil ahi degganyihiiin asii juqraafi ahaan aan xadduud lahayn ama isu-dhaweyn oo deedna sidaas ku baajinaya federaaliisim hayb ku salaysan. Sidoo kale, qaar bay dhici kartaa inay jiraan dad isku hayb

ahi ku noolyihiin, degaan ahaanna dhinaca isku haya laakiin aan doonayn inay wax isku darsadaan.

5. Dedejinta doorashooyin guud: in masuuliyiinta Soomaalidu, heer Qaran iyo heer Gobol-ba, ay si daacada uga dhabeeyaan taabbagelinta doorashooyin guud oo qof waliba oo Soomaali ah awood u siiya qofkuu rabo inuu doorto taasoo dalka gaarsiinaysa madax ummaddu ku kalsoontahay islamarkaasna “moral authority” iyo “legitimacy” usiinaysa madaxdu inay si aan muran iyo is-qab-qabsi lahayn u hoggaamiyaan dalka mar haddii shacabka Soomaaliyeed oo dhami u codeeyey ee aan dhawr qof oo lacag loo qaybiyey aanay gacanta u taagin.

W/Q Bashir Maxemed Xuseen

Email: shakib.sheikh@gmail.com

Fiiro gaar ah: *Dadka iyo masuuliyiinta xilligan haya hoggaanka dalka heerarkiisa kala duwan (Qaran, Maamul Goboleed, iwm.) ee aan qoraalkan ku xusay uma jeedo ama ma durayo shaqsiyaddooda qofnimo ama reerkooda (sida laga yaabo in dadka qaar u qaato), ee waxaan ka hadlaya kaalintooda hoggaamiyenimo, masuuliyadda ay ummadda u hayaan iyo waxa ka ratibmaya oo saamayn toosa iyo mid dadban-ba ku yeelanaya ummadda Soomaaliyeed ee ay hoggaamiyaan.*